

POZVAJU VAS NA
PARIS

**20. VÝROČIA
ROVEHO VÍTAZSTVA
PRACUJÚCICH**

PROGRAM OSŤAV

20. február 1968 = 54 hodín
Zjednotenej tabuľke na hodiny 8:30-17:30
Zjednotené programy v sobotu 19. a

21. február 1968 = 54 hodín
KATA KRAJIN KRAJIN PRACUJÚCICH
na národnú SNP

Pracovné jednoty (SNP, armády a SNP) pripravujú
slávnosť osláv

20. VÝROČIE FEBRUÁROVÉHO VÍTAZSTVA PRACUJÚCICH

M DÝ

Prvý program
stredok 20. februára 1968
Zarúčok o 17:30 hodín

**KOMORNEJ
IDBY**

Pracovné jednoty
SNP, armády, SNP
prípravujú slávnosť osláv

DO TECHNÍKY

Lisabon, Nacofovo 17, hodiny 6:37-11,
na mestac FEBRUAR 1968

LISABON

SLAV

**20. VÝROČIA
FEBRUÁROVÉHO VÍTAZ
PRACUJÚCICH**

PROGRAM OSŤAV

21. február 1968 = 54 hodín
Pracovné jednoty (SNP, armády a SNP) pripravujú
slávnosť osláv

BOLOGNA

BOLOGNA

**ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ.
У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

VI(74) ТОМ

УДК 378-044.247/477.4
ББК 74.58(4Укр)+74.58(4)
В 55

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"
Протокол №4 від 19 жовтня 2016 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології (Україна – Франція)

Редаційна колегія випуску:
Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Лещенко О.І., Коцур В.П.,
Рих С.М., Васьуленко М.С., Бех І.Д., Калмикова П.О.

Відповідальний редактор випуску:
Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Вип. 37-1, Том VI (74): Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2017. – 598 с.

The Journal of Humanities SU "Pereyaslav-Khmelnytskyi Pedagogical University by H.Skovoroda" - Vol. 37-1, Volume VI (74): Thematic Issue "Higher Education in Ukraine in the context of integration into the European educational space." - K.: Gnosis, 2017. - 598 p.

Свідчення про державну реєстрацію КВ №16427-4899p від 20.01.2010 року.
Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних та філософських наук наказом МОН України від 07.10.2016 № 1222.
Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з психологічних наук наказом МОН України від 11.07.2016 № 820.

У тематичному випуску вміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору. Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповісти цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні – ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також – умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

ISBN 978-966-2760-54-6
ISSN 2308-5126

© Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2017 р.
© Східно-Європейський Інститут Психології, 2017 р.
© Міжнародна Експертна Агенція "Консалтинг і Тренінг", 2017 р.
© Видавництво "Гнозис", 2017 р.

HIGHER EDUCATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTEGRATION TO EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

BBK 74.53
G 94

THE JOURNAL OF HUMANITIES OF THE SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda»: collection of scientific works. - Pereyaslav-Khmelnytskyi, 2016. Ed. 37. - 508 p.

Collection of scientific works was founded in 2000.

Founders:

Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda
State registration certificate KB №16427-4899p from April 20. 01. 2010.
The collection was approved by resolution of the presidium of HAC of Ukraine
in pedagogical and philosophic sciences from 07.10.2016 № 1222,
psychological sciences from 11.07.2016 № 820.

CHIEF EDITOR:

KOTSUR V. P., Doctor of History, Professor, Member of the NAPS of Ukraine.

EDITORIAL BOARD:

PEDAGOGY: ANDERSONE R., Doctor of Pedagogy, Professor (Latvia); VASHULENKO M. S., Doctor of Pedagogy, Professor, Member of the NAPS of Ukraine; VOLKOV L. V., Doctor of Pedagogy, Professor; GRECIANQVA H., Ph.D., Professor of Pedagogy (Slovakia); GROENWALD M., Dr.hab., Professor (Poland); DOBROSKOK I. I., Doctor of Pedagogy, Professor; RYK S. M., Ph.D., Associate Professor (Deputy Editor); TOKMAN H. L., Doctor of Pedagogy, Professor; CHERNENKO G. M., Ph.D., Associate Professor (Executive Secretary); SHAPRAN O. L., Doctor of Pedagogy, Professor.

PSYCHOLOGY: BUI AKH I. S., Doctor of Psychology, Professor; KORNIYAKA O. M., Doctor of Psychology, Professor; KALMYKOVA I. O., Doctor of Psychology, Professor; KUZMENKO V. U., Doctor of Psychology, Professor; MANOKHAL P., Doctor of Psychology, Professor; MIRSKI A., Dr., PhD in Psychology (Poland); RYK S.M., Ph.D., associate professor (Deputy Editor); TATENKO V. A., Doctor of Psychology, Professor, Associate Member of the NAPS of Ukraine; TKACHUK T. A., Doctor of Psychology, Professor.

PHILOSOPHY: ANDRUSCHENKO V. P., Doctor of Philosophy, Professor, Member of the NAPS of Ukraine, Member of the National Academy of Sciences of Ukraine; BAZALIUK O. O., Doctor of Philosophy, Associate Professor; KINTSANS V. P., Doctor of Philosophy, Professor (Latvia); KONVERSKIY A. E., Doctor of Philosophy, Professor, Member of the National Academy of Sciences of Ukraine; RYK S. M., Ph.D., Associate Professor (Deputy Editor); STADNYK M. M., Doctor of Philosophy, Professor; STOHNYY I. P., Doctor of Philosophy, Professor; KHARCHENKO L. M., Ph.D., Associate Professor (Executive Secretary); KHARKOVSHCHENKO Y. A., Doctor of Philosophy, Professor.

REVIEWERS: KODLYUK Y.P., Doctor of Pedagogy, Professor; MARIUSYNETS M.M., Doctor of Pedagogy, Professor; ZASIEKHNA L.V., Doctor of Psychology, Professor; LOZOVA M.O., Doctor of Psychology, Professor; MARCIUK N.H., Doctor of Philosophy, Professor; SAMCHUK Z.F., Doctor of Philosophy, Professor.

Recommended by the Academic Council of the SHEE «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda» (proceedings № 4 від 19 жовтня 2016 р.)

Authors are responsible for the content, author's position, accuracy of facts and quotes set out in the article.

ISBN 978-617-7009-28-2
ISSN 2308-5126

PEREYASLAV-KHMELYNYSKYI SPU
NAMED AFTER HRYHORIY SKOVORODA, 2016.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Вип. 37-1, Том VI (74), 2017 р.

Тематичні рубрики випуску:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Філософія та психологія освіти

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

Послідовність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні

Освіта. Культура. Глобалізація: виклики сьогодення

Інтеграційний потенціал сучасної освіти: геополітичні, ринкові та екзистенційні важелі впливу

Сучасна освіта як контраверсійний феномен: суперечності та інноватика

ГАЛАЦІН К.О., Аспекти формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі	152
ДОРОШ Т.Л., Особливості закордонного стажування викладачів мужицького мистецтва	162
KOSTENKO N.I., An integrative approach to intercultural communication in the system of higher education	171
ЛАШУК Н.М., Основні чинники формування медіакомпетентності майбутніх маркетологів	180
ЛИСАК Л.К., ЛИСАК Т.К., ЄФРЕМЕНКО В.В., Соціокомпетентність як одна із ланок у формуванні інтелектуально-творчих і дослідницько-пошукових здібностей студентів	191
МІЛАШ О.О., Теоретико-методичні засади організації процесу підготовки портфоліо майбутніх педагогів	201
ПОМИЛУЙКО В.Ю., Психолого-педагогічні умови розвитку ключових компетентностей дорослих у процесі корпоративного навчання	213
РАК Л.О., ТИТАРЕНКО Н.Є., Порівняльний аналіз методів комбінованого вибору оптимального туристичного маршруту	224
САХНЕВИЧ І.А., Педагогічні умови застосування біологідактики в процесі вивчення англійської мови професійного спрямування і формування медіакультури студентів ВНЗ	237
СЕРВАЧАК О.В., КОВАЛЕНКО І.І., Оновлення системи профорієнтаційної роботи як засіб підвищення якості професійної освіти	248
СЕРМАН Л.В., Аналіз стану сформованості комунікативних умінь студентів – майбутніх учителів фізичної культури	262
СІКОРСЬКА Л.О., Організація самостійної роботи з іноземної мови в контексті основних вимог Болонського процесу	272
ТОМАШЕВСЬКИЙ В.В., Актуалізація естетичної культури майбутніх дизайнерів як одна з педагогічних умов її формування у вищих навчальних закладах	282
TUROVSKA G.I., Organization of educational process in higher educational institutions under conditions of European integration	293
УЧИТЕЛЬ І.Б., Формування умінь майбутніх педагогів професійного навчання працювати в команді як педагогічна проблема	301
ЧАРКІНА О.А., Технології формування і розвитку лідерських компетенцій у студентів з обмеженими можливостями здоров'я	310
ШАЙНЕР А.І., Психолого-педагогічний аспект вивчення англійської мови у технічному виші	319

Психологічні аспекти формування та розвитку особистості й соціуму	328
ВОВК В.О., Структура суб'єктної позиції особистості майбутнього фахівця	329
ГАЛЬЦЕВА Т.О., Особистісні кореляти навчальної самоефективності студентів	340
КАЛЮЖНА І.П., Теоретичний аналіз психологічних чинників професійного самовизначення старшокласників	350
КИРИПЕНКО Л.Д., Психологічна зрілість: психологія повсякденної життя	360
МАСЛОВА В.А., Концептуальні підходи у вирішенні проблеми саморегуляції особистості в наукових дослідженнях	380
МОЙСІЄНКО Я.В., Українська соціально-психологічна думка 20-50-тих років XX століття: джерельна база та методи дослідження	397
ПІШУН С.Г., Парадигмальний підхід до особистісного розвитку учнівської молоді в дозвілській практиці	407
ПОЛУХІНА М.П., Психологічний зміст кризи професійного становлення особистості	417
СЕНИК О.М., АБРАМОВ В.В., РУЖИЦЬКА М.С. та ін., Олігувальник часової перспективи Ф. Зімбардо: результати валідації російської версії на російськомовних українцях та перегляду ключів української версії	428
СІРЦОВА О.М., ЧЕРТОВА Ю.Г., Особливості умов формування національної ідентичності особистості в закладах освіти жовтої (мобільної) зони терористичної загрози	450
СЬОМАК А.В., Теоретичні основи мотиваційної сфери професійного та особистого розвитку студентів-медиків	463
ЧОБАНЯН А.В., Дослідження стану взаємодії сімей дітей з помирною розумовою відсталістю із фахівцями галузі спеціальної освіти	471
ШКЛЯЄВА Г.О., Комунікативна компетентність соціального працівника: актуальні аспекти	483
Послідовність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт	494
БУШНЄВ Ю.С., Поняттєвий апарат дослідження громадянської позиції майбутніх учителів педагогічного коледжу	495
ВОЗНЮК Л.В., Роль психодіагностичної педагогічної освіти в розвитку методологічної культури вчителя	505

Ірина Петрівна Калюжна,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

В даній статті проаналізовано підходи зарубіжних та вітчизняних дослідників до визначення чинників професійного самовизначення. Розроблено та представлено теоретико-графічну модель психологічних чинників професійного самовизначення старшокласників. Виділено чинники свідомого та самостійного вибору професії.

Ключові слова: професійний вибір, професійне самовизначення, психологічні чинники професійного самовизначення, вибір професії, рефлексивність, критичне мислення, ціннісне ставлення, мотиви вибору професії, вольові якості.

И.П. Калюжная

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

В данной статье проанализированы подходы зарубежных и отечественных исследователей к определению факторов профессионального самоопределения. Разработаны и представлены теоретико-графическую модель психологических факторов профессионального самоопределения старшеклассников. Выделены факторы сознательного и самостоятельного выбора профессии.

Ключевые слова: профессиональный выбор, профессиональное самоопределение, факторы профессионального самоопределения, выбор профессии, рефлексивность, критическое мышление, ценностное отношение, мотивы выбора профессии, волевые качества.

Постановка проблеми. Вибір професії є важливим етапом у становленні особистості, який в значній мірі впливає на життєву та професійну самореалізацію. Підлітки мають здійснити вибір професії, відповідного навчального закладу, а також бути готовими до можливих змін в процесі свого професійного становлення у зв'язку з загальними соціально-економічними змінами у країні та світі. Успішне вирішення цього завдання значною мірою залежить від ефективної профорієнтаційної роботи зі старшокласниками. При чому така профорієнтаційна робота має бути спрямована не стільки на визначення здібностей до певної професії та надання знань про різні професії, а на формування компетентностей щодо самостійного свідомого професійного вибору. Це дозволить більш ефективно обирати професію та бути гнучким за необхідності її зміни. Саме тому, постає необхідність аналізу психологічних чинників, які зумовлюють процес професійного самовизначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійного самовизначення особистості була центром теоретичних та емпіричних досліджень як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Основи професійної орієнтації та зміст її окремих компонентів вивчали О. Вітковська, Л. Кондратьєва, Г. Радчук, Е. Ткаченко. Профорієнтаційну роботу досліджували Н. Захаров, Є. Клімов, М. Тименко, Б. Федорошин, С. Чистякова. Вивчали структуру професійних намірів В. Брагіна, А. Кухарчук, П. Шавір. Вибір старшокласниками професії з точки зору особливості соціалізації учнів старших класів та специфіки юнацького віку аналізували психологи Р. Бернс, Л. Божович, І. Кон, В. Рибалка, П. Шавір та інші. Професійне самовизначення як складову особистісного самовизначення розглядали К. Альбуханова-Славська, Е. Борисова, А. Маслоу, К. Роджерс, А. Р. Фонарьов та ін.). Проте актуальним залишається конкретизація та систематизація психологічних чинників професійного самовизначення.

Саме тому, **метою статті** є теоретичний аналіз чинників професійного самовизначення та представлення їх у теоретико-графічній моделі професійного самовизначення старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійне самовизначення – це процес прийняття особистістю рішення про вибір майбутньої трудової діяльності - ким стати, і з ким працювати до якої соціальної групи належати.

Професійне самовизначення як процес розвитку особистості розглядає П. Шавір. На його думку, для професійного самовизначення особистості потрібно мати: певний рівень абстрактного мислення, адекватність самооцінки, достатньо виражені вольові якості, працьовитість, деякий трудовий і життєвий досвід, достатній рівень зрілості, визначену професійну спрямованість [4].

Подібні чинники професійного самовизначення виокремлює в своїх дослідженнях Ф. Парсонс. Зокрема, правильна самооцінка схильностей, здібностей, інтересів, устремлінь, можливостей і обмежень. Знання того, що потрібно для успішної діяльності по кожній з вибраних професій та вміння співвіднести результати самооцінки зі знаннями вимог професій на думку автора забезпечує професійне самовизначення [4].

Особистості, що самовизначилася, згідно з С. Рубінштейном, притаманна наявність власної позиції та свідоме ставлення до життя. Професійне та особистісне самовизначення особистості пов'язане з розширенням знань про себе, власні здібності і можливості та пошуком самобутнього образу "Я".

У своїх дослідження А. Карпова та І. Кузнецова займають подібну позицію. Основними чинниками професійного самовизначення науковці вважають знання про себе та світ професій.

Згідно з дослідженнями Є. Клімова основними факторами, які впливають на професійний вибір є:

1. Аналіз власних інтересів і схильностей.

2. Здібності.

3. Престижність обраної професії.

4. Інформованість про неї.

5. Врахування позиції батьків.

6. Врахування позиції однокласників, друзів і однолітків.

7. Врахування потреб виробництва («ринку»).

8. Наявність певної програми дій по вибору і досягненню професійних цілей [4].

Аналізуючи фактори, що впливають на професійне самовизначення В. Оссовський виділяє:

1. фактори соціальної структури - саме рамки соціальної структури суспільства встановлюють той соціальний простір, у межах якого можливий вибір професії як наслідок певного соціального статусу;
2. фактори, які пов'язані з історичним етапом у розвитку конкретної соціальної структури - специфіка кожного історичного етапу формує певну спільність соціального досвіду поколінь, багато в чому визначаючи їхній професійний шлях;
3. специфічні ситуативні фактори - до цієї групи факторів належать здібності та характерологічні риси самих індивідів [4].

На думку американського дослідника Д. Холланда професійний вибір обумовлений:

1. певним типом особистості, що сформувався
2. пошуком професійної сфери, відповідний даному типу,
3. вибором одного з чотирьох кваліфікаційних рівнів цієї професійної сфери, що визначається розвитком інтелекту і самооцінки.

Головною детермінантою професійного самовизначення особистості Є. Головаха вважає цілісну картину майбутнього у свідомості молоді, яка містить у собі життєві цінності, плани, орієнтири і життєву мету [4].

Важливим чинником вибору професії старшокласниками є мотивація зробленого вибору. Систему зовнішніх і внутрішніх мотиваційних чинників праці, що дозволяють не тільки аналізувати конкретну трудову діяльність але й виділяти основні мотиви вибору тих чи інших професій створили І. Зеліченко і А. Шмелев.

До зовнішніх факторів відносяться:

1. Тиск: рекомендація, поради, вказівки з боку інших людей, а також приклади героїв кіно, літературних персонажів та ін); вимоги об'єктивного характеру (служба в армії, матеріальне становище сім'ї та ін.); індивідуальні об'єктивні обставини (стан здоров'я, здібності та ін.);
2. Тяжіння-відштовхування: приклади з боку безпосереднього оточення людини, з боку інших людей; звичайні еталони "соціального успіху" (мода, престиж);
3. Інерції: стереотипи (сімейні, членство в неформальних групах та ін.); звичні заняття (що виникли під впливом шкільних предметів, захопленя).

Також автори виділяють внутрішні мотиваційні фактори:

1. Власні мотиваційні чинники професії: предмет праці; процес праці (привабливий-непривабливий, різноманітність-одноманітність діяльності, естетичні аспекти, детермінованість-випадковість успіху, трудомісткість роботи, індивідуальна-колективна праця, можливості розвитку людини в даній праці та ін.); результати праці;
2. Умови праці: фізичні (кліматичні, динамічні характеристики роботи); територіально-географічні (близькість місця розташування, необхідність роз'їздів); організаційні умови (самостійність-підпорядкованість, об'єктивність-суб'єктивність в оцінці праці); соціальні умови (важкість-легкість отримання професійної освіти, можливості подальшого працевлаштування; надійність; вільний-обмежений режим; соціальний мікроклімат);
3. Можливості для реалізації позапрофесійних цілей: можливості для громадської роботи; для досягнення бажаного суспільного становища; для

створення матеріального благополуччя; для відпочинку та розваг; для збереження та зміцнення здоров'я; для психічного самозбереження і розвитку; для спілкування.

Виділення і усвідомлення подібних факторів дозволяє профконсультанту і клієнту краще усвідомлювати, чим саме визначається його конкретний професійний і життєвий вибір[4].

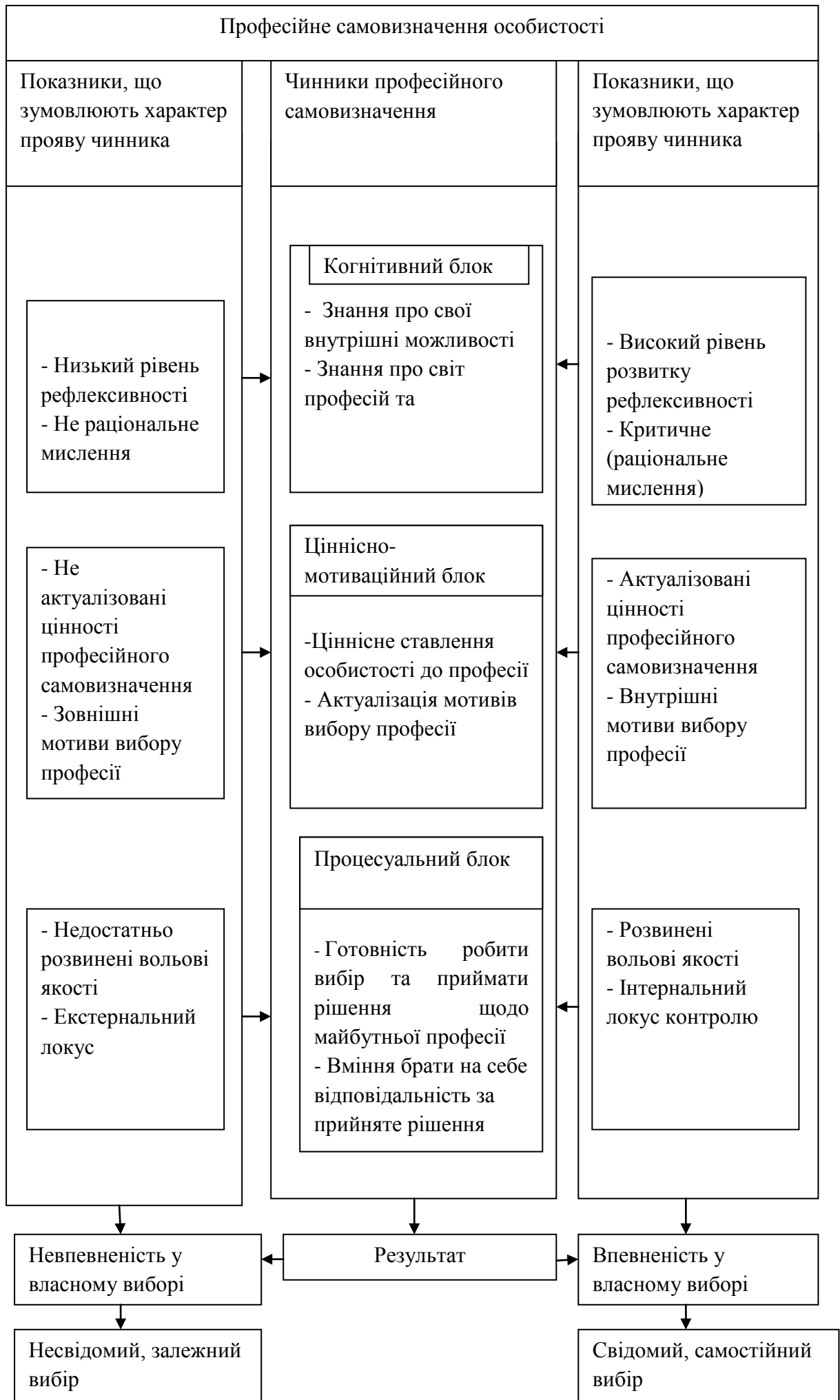
Нам близька концепція В. Сафонова, який стверджує що для професійного самовизначення необхідно:

1. Визначення себе стосовно цілей і цінностей, враховуючи вимоги групи, колективу, суспільства, а також свої можливості, здатності, умови середовища;

2. Свідома діяльність особистості спрямована на реалізацію обраних цінностей і самоактуалізацію [4].

Вибір професії може бути самостійним та усвідомленим або не усвідомленим та залежним. Свідомий вибір особистості спрямований на визначення себе стосовно цілей і цінностей, враховуючи вимоги групи, колективу, суспільства. А також врахування власних можливостей та умов середовища з метою реалізації обраних цінностей і самоактуалізацію. Самостійний вибір професії включає в себе відповідальність за нього. Коли ж особистість очікує, що вибір здійснить за неї хтось інший та перекладає відповідальність або ж піддається впливу групи або певних осіб (батьки, вчителі, однокласники) - в такому випадку вибір професії є не усвідомленим та залежним. На думку Н. Пряжнікова, така позиція є конформною. Адже дозволяє багатьом сучасним людям простіше, без особливих внутрішніх роздумів і переживань вирішувати свої проблеми, пов'язані з професійними і особистісними виборами [4].

Спираючись на такий поділ ми виділили та проаналізували чинники професійного самовизначення, які представлені у теоретико-графічній моделі.

Розроблена нами модель професійного самовизначення містить три блоки: когнітивний, ціннісно-мотиваційний та процесуальний.

Когнітивний блок включає в себе чинники професійного самовизначення: знання про свої внутрішні можливості та знання про світ професій та ринок.

Показники, що зумовлюють характер прояву когнітивних чинників професійного самовизначення: рівень рефлексивності та критичне (раціональне мислення). Високий рівень розвитку рефлексивності та критичне (раціональне мислення), на нашу думку, забезпечує самостійний та свідомий вибір професії. Відповідно низький рівень рефлексивності та не раціональне мислення призведе до не усвідомленого та залежного вибору.

Рефлексивність дозволяє особистості визначати ціннісну позицію по відношенню до самої себе і, виходячи із такої позиції, формувати власне професійне становлення. Під рефлексією розуміється розумовий (раціональний) процес, спрямований на самоаналіз, саморозуміння і самоусвідомлення людиною себе самої [3].

Критичне мислення, за С. Максименком, - це здатність суб'єкта пізнавальної діяльності не потрапляти під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища чи факти, виявляти цінне та помилкове в них. Людина з критичним розумом вимогливо оцінює власні думки, ретельно перевіряє рішення, зважує всі «за» і «проти», виявляючи тим самим самокритичне ставлення до власних дій [2]. На нашу думку, саме розвинене критичне мислення дозволить старшокласнику провести аналіз та самостійно і усвідомлено зробити вибір професії.

Ціннісно-мотиваційний блок включає в себе наступні чинники професійного самовизначення: ціннісне ставлення особистості до професії та актуалізацію мотивів вибору професії.

Ціннісне ставлення визначається науковцями по-різному: як етап розвитку ціннісних орієнтацій (Т. Бондарук, А. Кир'якова), особистісне утворення (М. Казакіна), ставлення особистості до цінності (Л. Магама-

дова), позиція щодо світу (Н. Щуркова), аспект особистісної спрямованості (З. Васильєва, Т. Мальковська) [5].

Ціннісне ставлення, за О. Донцовим, виражає особистісну значущість для людини матеріальних, соціальних, культурних, моральних та інших явищ, що переживаються в якості цінностей. Актуалізовані цінності професійного самовизначення, на нашу думку, є одним із чинників самостійного та свідомого вибору професії.

У мотиваційному процесі важливу роль відіграє особистісний сенс майбутньої дії (Л. Виготський, Д. Леонтьєв, В. Франкл та ін.). Мотиваційний компонент визначає ставлення старшокласників до вибору майбутньої професії.

Саме усвідомлення власних цінностей та мотивів у ситуації професійного самовизначення дозволяє старшокласнику на основі вибіркового та диференційованого власного ставлення до світу професій здійснити свідомий вибір майбутньої трудової діяльності. Не актуалізовані цінності професійного самовизначення та зовнішні мотиви вибору професії, на нашу думку, призводять до не усвідомленого та залежного вибору.

Процесуальний блок включає в себе: вибір і прийняття рішення.

На нашу думку, для свідомого та самостійного вибору необхідні такі особливості особистості, як: вольові якості та інтернальний локус контролю.

Воля, за В. Селівановим, це певна сукупність психічних властивостей, яка характеризує досягнутий рівень свідомої саморегуляції особистості; ця сукупність властивостей складається протягом життя. Вольові якості особистості є відносно сталими, незалежними від ситуації, стійкими психічними утвореннями. До вольових якостей особистості належать: цілеспрямованість, сміливість, рішучість, мужність, ініціативність, настигливість, стриманість, дисциплінованість та ін.

Цілеспрямованість виявляється у підкоренні людиною своєї поведінки певній життєвій меті. Вміння підпорядковувати свої дії цілям, які необхідно досягти. Мобілізація сил на те, щоб правильно визначити шляхи, засоби,

способи і прийоми своєї діяльності, спрямованість прийнятих рішень та їх виконання.

Самостійність проявляється у вмінні приймати рішення та діяти на основі внутрішньої мотивації і своїх знань, вміння і навичок. Дотримуватись власних принципів, незважаючи на тиск суспільства, зовнішньої ситуації. Тоді як несамостійна людина орієнтована на підпорядкування іншим та перекладання відповідальності.

Рішучість характеризується відсутністю зайвих вагань і сумнівів при боротьбі мотивів, своєчасним і швидким прийняттям рішень та свідомому обранні мети, визначенні шляхів її досягнення, у певності в прийнятому рішенні. У свідомому підкоренні власної поведінки певним правилам та нормам виявляється дисциплінованість.

Настійливість - здатність досягати поставлених цілей і завдань, незважаючи на виникаючі внутрішні і зовнішні і перешкоди. Наполеглива людина не відступає від прийнятого рішення, а при невдачах діє з подвоєною енергією.

Ініціативність передбачає здатність людини до започаткування своїх рішень та новаторських цілей у різних сферах суспільного життя. Стриманість виявляється у здатності утримувати психічні та фізичні прояви, які можуть зашкодити досягненню мети.

Сміливість - це здатність людини долати почуття страху. Поєднує сміливість, настійливість, стриманість, впевненість у собі мужність. Вона допомагає людині йти до мети, не зважаючи на втрати й страждання [1].

Схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам відноситься до екстернального локусу контролю, а власним здібностям і зусиллям до інтернального відповідно.

Низький рівень рефлексивності; не раціональне мислення; не актуалізовані цінності професійного самовизначення; зовнішні мотиви вибору професії; недостатньо розвинені вольові якості та екстернальний локус контролю в результаті призведе до невпевненості у власному виборі та

відсутності програми дій та не усвідомленого залежного професійного самовизначення особистості.

Свідомий самостійний вибір, що на нашу думку, обумовлений високим рівнем розвитку рефлексивності; критичним (раціональним) мисленням; актуалізованими цінностями професійного самовизначення; внутрішніми мотивами вибору професії; розвиненими волевими якостями та інтернальним локусом контролю в результаті призведе до впевненості у власному виборі та програми дій.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на поглиблення вивчення та емпіричне дослідження чинників професійного самовизначення старшокласників.

Список літератури.

1. Винославська О. В., О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Зливков, А. Ш. Апішева, О. С. Васильєва. За наук. ред. О. В. Винославської. Психологія. Навчальний посібник. – Київ: ІНК ОС, 2005
2. Загальна психологія / [за заг. ред. С. Д. Максименка]. – Вінниця: Нова книга, 2004 – 123 с..
3. Надюк Н. М. Розвиток рефлексії як суб'єктної здатності до професійної діяльності викладача вищої школи Проблеми сучасної психології. 2012. Випуск 17.
4. Пряжников Н. С. Теория и практика профессионального самоопределения. - Москва: АНО «Центр «Развивающее образование» Московский городской психолого-педагогический институт, 1999.
5. Чобітько М. Г. Особистісне і професійне самовизначення майбутнього вчителя – Педагогічні видання / е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку» . 2009. Випуск №3
6. Тимошенко Н. Є. Профессиональное самоопределение старшеклассников. Матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції «Соціально-гуманітарні науки, економіка, право: нові виклики, практика інновацій», 2016.- 295-304 с.

7. http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pfto/2010_6/files/PD610_14